

บทความวิชาการ

พัฒนาการงานอนุรักษ์และเผยแพร่คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานในสังคมไทย

The Development of the Preservation and Promotion of Tipitaka Palm-Leaf Manuscripts in Thai Society

พระมหาวรท กิตติปาโล (วุฒินิรนาท)

Phramaha Warot Kittipalo (Wutthineeranart)

วัดพระธรรมกาย ต. คลองสาม อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี 12120

Wat Phra Dhammakaya Khlong Sam Sub-District,

Khlong Luang District, Pathum Thani 12120

นักวิชาการอิสระ

Warot2013@gmail.com

Received: October 31, 2021 Revised: November 30, 2021

Accepted: December 19, 2021

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มุ่งนำเสนอพัฒนาการงานอนุรักษ์และเผยแพร่คัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานในสังคมไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ 1) ยุคอนุรักษ์ เป็นช่วงที่หลายหน่วยงานได้ทำการอนุรักษ์ภาพคัมภีร์ใบลานด้วยการถ่ายไมโครฟิล์มและกล้องดิจิทัล ส่วนเนื้อหาถูกนำไปปริวรรต หรือจัดทำเป็นหนังสือพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์อักษรต่าง ๆ 2) ยุคฐานข้อมูล เป็นช่วงที่ข้อมูลภาพใบลานที่เคยบันทึกด้วยไมโครฟิล์มหรือกล้องดิจิทัลถูกนำไปสร้างฐานข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์และมีการนำเนื้อหาพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ไปแปลงเป็นฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเผยแพร่ในรูปแบบ ซีดีรอม เว็บไซต์ หรือ แอปพลิเคชันต่าง ๆ และ 3) ยุคสถิติ เป็นช่วงที่มีการนำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ขั้นสูงมาทำงานกับภาพคัมภีร์ใบลาน หรือจัดทำพระไตรปิฎกที่มีรูปแบบที่ซับซ้อนต่างไปจากพระไตรปิฎกฉบับอิเล็กทรอนิกส์เดิม เช่น พระไตรปิฎกเสียง หรือพระไตรปิฎกที่ใช้วิธีตรวจชำระเชิงวิเคราะห์ในการจัดทำ

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ การเผยแพร่ พระไตรปิฎกใบลาน ยุคดิจิทัล

Abstract

This study aims to demonstrate the development of the preservation and promotion of Tipitaka palm-leaf manuscripts in Thai society. The results revealed that the preservation and promotion of Tipitaka palm-leaf manuscripts could be divided into 3 eras: 1) the conservation era is the period that many projects conducted the preservation by microfilming or digitizing manuscripts and created transcription of canonical texts to produce printed editions of Tipitaka in various scripts, 2) the database era is the period that digital images were used to create database, and the canonical texts were converted into a machine readable e-text format distributed in the forms of CD-ROMs, websites or applications, and 3) the statistical era is the period that state of the art of computing technology was employed to manage manuscript image archives or to create the more innovative versions of Tipitaka, such as audio version or critical Tipitaka edition.

Keywords: Digital Age, Preservation, Promotion, Tipitaka Palm-leaf Manuscripts

บทนำ

พระไตรปิฎกบาลีเป็นคัมภีร์คำสอนหลักในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่บันทึกพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในยุคแรกพระธรรมวินัยสืบทอดด้วยวิธีสวดทรงจำแบบปากต่อปากที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” จนกระทั่งในคราวกระทำสังคายนาครั้งที่ 3 พระธรรมวินัยจึงถูกแบ่งออกเป็น 3 ตระกูล หรือ 3 ปิฎกอย่างชัดเจน เป็นที่มาของคำว่า “พระไตรปิฎก” ประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

ต่อมาราว พ.ศ. 400 เศษ พระไตรปิฎกจึงได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบนแผ่นลานเป็นครั้งแรกด้วยอักษรสิงหล ณ อาโลกเลณสถาน ประเทศศรีลังกา สำหรับการสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใบลานในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันพบว่า เป็นผลจากการสังคายนาในสมัยพระเจ้าติโลกราชแห่งอาณาจักรล้านนา พ.ศ. 2020 และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2331 ส่วนพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ชุดแรกของโลกเกิดขึ้นจากการสังคายนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

การสังคายนาและสร้างพระไตรปิฎกเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ระดับประเทศที่ต้องได้รับการอุปถัมภ์และสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์และฝ่ายบ้านเมือง ต่อมาเมื่อมีวิทยาการด้านต่างๆ มีการพัฒนาและสังคมเปิดกว้างมากขึ้น หลายหน่วยงาน องค์กร หรือโครงการทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งในเชิงพุทธศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือแม้แต่ศาสตร์ด้านคอมพิวเตอร์ ก็ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาเกิดเป็นศาสตร์ใหม่ชื่อว่า “มนุษยศาสตร์ดิจิทัล” ซึ่งได้นำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้ประโยชน์ในการจัดการหลักฐานในเอกสารโบราณจำนวนมาก และต่อยอดการศึกษาเนื้อหาพระไตรปิฎกในเชิงลึกจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ๆ ถือได้ว่าเทคโนโลยีช่วยให้การอนุรักษ์และเผยแพร่คัมภีร์พระไตรปิฎกมีขอบเขตกว้างขวาง รวดเร็ว และทันสมัยขึ้น ทั้งยังตอบโจทย์การใช้งานของคนในยุคปัจจุบันอีกด้วย

บทความฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การแบ่งยุคตามมนุษยศาสตร์ดิจิทัลในด้านพระพุทธศาสนา และ 2) ยุคต่าง ๆ ของงานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลาน

1. การแบ่งยุคตามมนุษยศาสตร์ดิจิทัลในด้านพระพุทธศาสนา

Ilona Budapesti (2019, pp. 25-31) ได้แบ่งวิวัฒนาการของโครงการต่าง ๆ มนุษยศาสตร์ดิจิทัลในด้านพระพุทธศาสนา ออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

- 1) ยุคอนุรักษ์ (Conservation Era) เป็นยุคในอดีตที่หลักฐานคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้รับการบันทึกเป็นภาพถ่ายความละเอียดสูง และนำเนื้อหาความมาปริวรรตถ่ายทอด
- 2) ยุคฐานข้อมูล (Database Era) เป็นยุคปัจจุบันที่ข้อมูลทางพระพุทธศาสนาถูกแปลงให้อยู่ในระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถอ่านได้ (Machine Readable E-Text) แล้วนำไปสร้างคลังข้อมูล (Corpus) หรือทำฐานข้อมูลรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อประโยชน์ในการสืบค้น
- 3) ยุคสถิติ (Statistic Era) เป็นยุคที่กำลังจะมาถึงอันใกล้ เมื่อข้อมูลทางพระพุทธศาสนาถูกนำไปวิเคราะห์ด้วยสถิติตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงสถิติขั้นสูงสุดอย่างระบบปัญญาประดิษฐ์ ที่เทคโนโลยีที่ถูกออกแบบให้สามารถประมวลผล วิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกได้เหมือนสมองมนุษย์

2. ยุคต่าง ๆ ของงานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลาน

เมื่อนำโครงการที่ทำงานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกฉบับใบลานมาจัดตามยุคดังกล่าวข้างต้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 งานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานยุคอนุรักษ์ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ภาพและเนื้อหา

1.1 งานอนุรักษ์และเผยแพร่ภาพพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลาน แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การบันทึกภาพคัมภีร์ใบลานด้วยไมโครฟิล์ม ในยุคแรกเป็นการอนุรักษ์หนังสือใบลานที่พบโดยทั่วไป แต่เนื่องจากหนังสือใบลานจำนวนมากเก็บไว้ตามวัดต่าง ๆ จึงทำให้คัมภีร์พระไตรปิฎกบาลีและหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจำนวนมากได้รับการบันทึกลงบนไมโครฟิล์มไปด้วย

ช่วงที่ 2 การบันทึกคัมภีร์ใบลานเป็นไฟล์ดิจิทัล ในช่วงนี้การอนุรักษ์ด้วยไมโครฟิล์มถูกแทนที่ด้วยการถ่ายด้วยกล้องถ่ายภาพดิจิทัล คือ

1) การแปลงภาพคัมภีร์ใบลานที่เคยถ่ายด้วยไมโครฟิล์มเป็นไฟล์ดิจิทัล เช่น โครงการหอสมุดคัมภีร์ใบลานล้านนา (DLNTM) ทำการแปลงภาพไมโครฟิล์มทั้งหมดเป็นไฟล์ดิจิทัล (ยกเว้นตำรายา) (หอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ใบลานล้านนา, 2564)

2) การถ่ายภาพคัมภีร์ใบลานด้วยกล้องดิจิทัลโดยตรง เช่น ศูนย์รวบรวมและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานดำเนินการโดยโครงการพระไตรปิฎกวิชาการ ทำการถ่ายภาพคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใบลาน 4 สายอักษร ได้แก่ อักษรขอม อักษรธรรม อักษรพม่า และอักษรสิงหล

1.2 งานอนุรักษ์และเผยแพร่เนื้อหาพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลาน

ในส่วนของเนื้อหาในยุคอนุรักษ์จะเป็นการนำมัตคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานฉบับจริงหรือไฟล์ภาพไปปริวรรตถ่ายถอดเนื้อความสรุปเป็นองค์ความรู้ หรือจัดทำเป็นหนังสือพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ฉบับภาษาบาลีที่เขียนด้วยอักษรอื่น หรือพระไตรปิฎกฉบับโวหารที่แปลเนื้อหาภาษาบาลีเป็นภาษาอื่นที่คนทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจ

1.2.1 หลักเกณฑ์การปริวรรตคัมภีร์ใบลาน

ดร. สุชาติ ศรีเศรษฐวรกุล (2560, น. 168-190) จากโครงการศึกษาคัมภีร์โบราณ กล่าวว่า “ข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานมีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากฉบับพิมพ์ กล่าวคือ ไม่มีการเว้นวรรค มักจะไม่มีเครื่องหมายวรรคตอนชัดเจนโดยใช้การจารเนื้อหาต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ บางครั้งสระถูกแยกออกจากพยัญชนะตามพื้นที่ว่างในใบลาน มีรูปแบบการแก้ไขคำและการลบคำที่หลากหลายตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่นแต่ละยุคสมัย ตลอดจนมีลายมือที่แตกต่างกันไปตามผู้จาร โดยบางครั้งอักขรบางตัวก็มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างไปจากรูปแบบมาตรฐาน”

ดังนั้นในการปริวรรตถ่ายถอดอักษรหรือคำที่คลุมเครือ หรือไม่เป็นไปตามมาตรฐาน เบื้องต้นผู้ปริวรรตจะพิจารณาตามความเหมาะสมเป็นกรณี ๆ ไป โดยใช้ข้อมูลเบื้องต้นของใบลานชุดนั้น ๆ ประกอบกับเนื้อหาโดยรวม บริบท และความรู้ด้านไวยากรณ์บาลีมาช่วยในการตัดสินใจ แต่หากพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วยังทำให้เกิดการปริวรรตเนื้อหาเดียวกันได้มากกว่า 1 ทาง ผู้ปริวรรตจะทำเครื่องหมายสัญลักษณ์บ่งชี้ เพื่อให้ให้นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญได้มาศึกษาเพิ่มเติมเพื่อหาข้อสรุปต่อไป

1.2.2 ตัวอย่างการปริวรรตและสร้างพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์

การสร้างและปริวรรตพระไตรปิฎก มี 2 รูปแบบ คือ

1) การปริวรรตถ่ายถอดอักษรที่จารบนใบลานเป็นอักษรอื่น และ 2) การปริวรรตถ่ายถอดอักษรที่จารบนใบลานแล้วแปลเนื้อความภาษาบาลีเป็นภาษาอื่น ตัวอย่างเช่น โครงการปริวรรตและจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาล้านนาและอักษรธรรมล้านนา ของพระพรหมมงคล (ทอง สิริมงคล) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้สร้างพระไตรปิฎกขึ้นมา 2 ชุด คือ

1. พระไตรปิฎกฉบับภาษาล้านนาไทย (พ.ศ. 2515-2533) การจัดทำเริ่มจากการรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานจากวัดต่างๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย และรัฐฉานของประเทศเมียนมา จำนวนทั้งสิ้น 49 วัด (ดิเรก อินจันทร์, 2560, น. ก-ข) เพื่อนำมาใช้เป็นต้นฉบับ แล้วนำไปคัดลอกลงสมุด จากนั้นจึงทำการตรวจชำระปรับแก้อักษรและคำศัพท์ภาษาล้านนาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. พระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา ฉบับ “ลานนาภิขริกปาลีเตปิฎก” (พ.ศ. 2536-2540) มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกบาลี อักษรธรรมเพื่อจัดพิมพ์เป็นหนังสือ

ภาพ 1 พระไตรปิฎกภาษาล้านนา อักษรธรรมล้านนา (ซ้าย) และพระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา (ขวา)

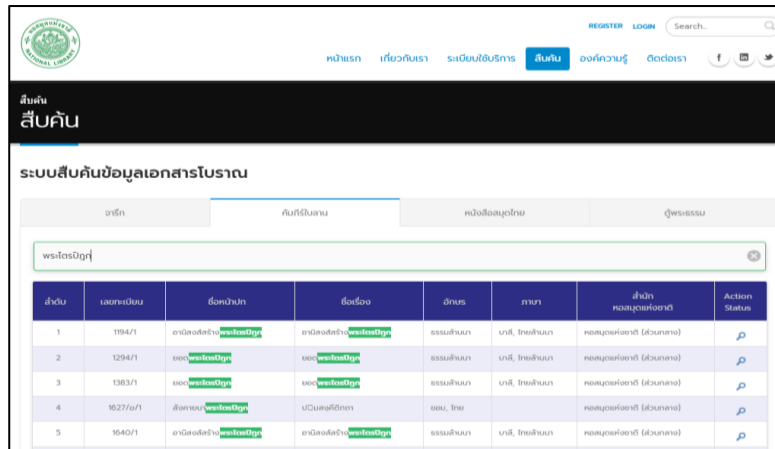
ที่มา ดิเรก อินจันทร์, 2560

ยุคที่ 2 งานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกฉบับใบลานยุคฐานข้อมูล ยุคฐานข้อมูลเป็นช่วงที่โครงการต่าง ๆ นำไฟล์ภาพคัมภีร์ใบลานทั้งภาพไมโครฟิล์มและภาพดิจิทัลไปสร้างเป็นฐานข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์

2.1 การสร้างฐานข้อมูลไฟล์ภาพคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใบลาน

การสร้างฐานข้อมูลไฟล์ภาพคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใบลาน ต้องใช้ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์หรือเมทาดาทามาใช้จัดทำฐานข้อมูล เช่น โปรแกรมจัดการเอกสารใบลานที่พัฒนามาบนเค้าร่างเมทาดาทา PLMM Version 1.0 ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้พัฒนาขึ้นเป็นผลสำเร็จ และได้นำไปจัดทำฐานข้อมูลเอกสารใบลานให้กับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งฐานข้อมูลจะช่วยให้สามารถสืบค้นคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานและการเข้าถึงองค์ความรู้ที่บันทึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกใบลานได้ง่าย (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2552, น. 7-8) หรือการทำระบบสืบค้นคัมภีร์พระไตรปิฎกในระดับประเทศ เช่น ระบบสืบค้นข้อมูลเอกสารโบราณผ่านเว็บไซต์หอสมุดแห่งชาติ ตัวอย่างในภาพ

ภาพ 2 ระบบสืบค้นคัมภีร์พระไตรปิฎกผ่านเว็บไซต์หอสมุดแห่งชาติ

ที่มา: <http://manuscript.nlt.go.th/publicsearch>

2.2 การจัดทำพระไตรปิฎกฉบับอิเล็กทรอนิกส์

ในส่วนนี้เนื้อหาของพระไตรปิฎกที่บรรจุในหนังสือหลาย 10 เล่ม ได้ถูกแปลงให้อยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ที่เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถอ่านได้ (Machine Readable E-text) แล้วนำไปสร้างคลังข้อมูล (Corpus) หรือทำฐานข้อมูลรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อประโยชน์ในการสืบค้น เช่น โปรแกรมเพื่อการสืบค้นชื่อ BUDSIR พัฒนาโดยมหาวิทยาลัยมหิดล ในยุคนี้ยังได้มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนรูปแบบการเข้าถึงพระไตรปิฎกให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน ที่ผู้คนสามารถเข้าถึงพระไตรปิฎกได้ทุกที่ตลอดเวลาผ่านเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันต่าง ๆ ตัวอย่างเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่พัฒนาโดยคนไทย เช่น เว็บไซต์ 84000.org, เว็บไซต์และแอปพลิเคชัน E-Tipitaka, เว็บไซต์ลานพระพุทธรศาสนา, เว็บไซต์ ThePathOfPurity, เว็บไซต์ tripitaka91.com เป็นต้น นอกจากนี้การเผยแพร่พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ของไทยยังเผยแพร่ในเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันที่พัฒนาและดูแลโดยชาวต่างประเทศด้วย เช่น เว็บไซต์ SuttaCentral และ เว็บไซต์ GRETIL เป็นต้น

ยุคที่ 3 งานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานยุคสถิติ

ในยุคสุดท้ายนี้ได้มีความพยายามที่จะนำโปรแกรมคอมพิวเตอร์มาใช้ในการงานใบลานที่มีความซับซ้อนกว่าเดิม เช่น การศึกษาวิจัยและการคิดค้นระบบรู้จำภาพอักษรล้านนา (Lanna OCR Application) ของภาควิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อให้คอมพิวเตอร์สามารถอ่านอักษรที่จารบนใบลานได้ และพัฒนาเป็นแอปพลิเคชัน LannaOCR รุ่นทดลองใช้ ซึ่งสามารถแปลงไฟล์ภาพคัมภีร์ใบลานดิจิทัลเป็นข้อความได้ (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2562)

ในส่วนของคัมภีร์พระไตรปิฎกได้มีการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดทำพระไตรปิฎกที่มีความแตกต่างและซับซ้อนกว่าฉบับที่ผ่านมา อาทิ การจัดทำพระไตรปิฎกฉบับเสียง และการจัดทำพระไตรปิฎกฉบับวิชาการ

3.1 การจัดทำพระไตรปิฎกฉบับเสียง

พระไตรปิฎกสากล “ฉบับเสียงสังฆมายุ” จัดทำโดยโครงการพระไตรปิฎกสากล เป็นการนำนวัตกรรม “ฐานข้อมูลพระไตรปิฎกสากล” มาบันทึกการออกเสียงปาฬิตามกฎไวยากรณ์กัจจายณะปาฬิ อาจกล่าวได้ว่า “การออกเสียงสังฆมายุดิจิทัลเป็นการใช้เทคโนโลยีที่ล้ำสมัยและที่ได้รับสิทธิบัตรการสร้างสรรค์ ทำการสังเคราะห์ “รูปเขียนปาฬิ” เป็น “รูปเสียงสังฆมายุ” ที่อ้างอิงให้ใกล้เคียงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในปัจจุบัน กับเสียงสังฆมายุของการสังคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพุทธกาล” (World Tipitaka Foundation, 2564)

3.2 การจัดทำพระไตรปิฎกฉบับวิชาการ

ดร.บรรเจิด ขวลิตรองฤทธิ์ (2562, น. 123-141) กล่าวว่า การจัดทำพระไตรปิฎกบาลีอาจจัดแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง คือ (1) แนวทาง “ตรวจชำระแบบสืบทอด” (2) “ตรวจชำระเชิงวิเคราะห์” (Textual Criticism)

แนวทางที่ 1 มุ่งรักษาเนื้อความพระไตรปิฎกของสายตนเป็นหลัก เช่น การจัดทำพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ ซึ่งเป็นฉบับที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเพิ่มเติมอีก 6 เล่ม ต่อจากฉบับจุลจอมเกล้าบรมธรรมมิกมหาราช ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงริเริ่มไว้ 39 เล่ม และเมื่อสวาย้อนไปจะเห็นว่าการจัดพระไตรปิฎกสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้คัมภีร์ต้นฉบับจาก “พระคัมภีร์ไตรปิฎกในหอพระมณเฑียรธรรม” ซึ่งจากการศึกษาเอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติโดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ณ บางช้าง หรือ แม่ชีวิมุตติยา (แม่ชีวิมุตติยา, 2557, น. 207-208) ระบุว่า น่าจะหมายถึง พระไตรปิฎกใบลานอักษรขอมฉบับทองใหญ่และฉบับทองน้อย ที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดทำคัมภีร์พระไตรปิฎกสยามรัฐ เป็นการตรวจชำระแบบสืบทอดจากคัมภีร์ใบลานอักษรขอมในประเทศไทยนั่นเอง

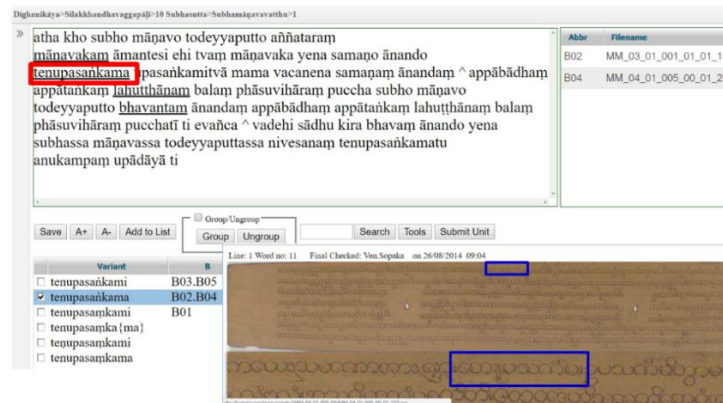
นอกจากการนำคัมภีร์ของจารีตใดจารีตหนึ่งมาใช้ในการจัดทำแล้ว แนวทางตรวจชำระแบบสืบทอดอาจหมายถึง การนำพระไตรปิฎกจากหลายสายจารีตมาประกอบการจัดทำ แต่ให้น้ำหนักคำอ่านของสายจารีตใดสายจารีตหนึ่งมากกว่าสายอื่นอีกด้วย

แนวทางที่ 2 คือ “ตรวจชำระเชิงวิเคราะห์” (Textual Criticism) เป็นการตรวจชำระที่มุ่งสวาย้อนกลับไปยังเนื้อความดั้งเดิมที่สุด โดยไม่ยึดเนื้อความของสายจารีตใดจารีตหนึ่งเป็นสำคัญ แต่ให้น้ำหนักคำอ่านของทุกสายจารีตเท่าเทียมกัน พระไตรปิฎกที่อาจกล่าวได้ว่ามีแนวโน้มไปในแนวทางตรวจชำระเชิงวิเคราะห์ คือ **พระไตรปิฎกอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (The Pali Text Society)** ซึ่งใช้คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับใบลานจากหลายสายจารีตมาเทียบเคียงกัน แต่พระไตรปิฎกดังกล่าวก็จัดทำมานานแล้วตั้งแต่เทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ยังไม่ก้าวหน้า

ในปี พ.ศ. 2553 โครงการพระไตรปิฎกวิชาการ วัดพระธรรมกายจึงอาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาจัดทำพระไตรปิฎกด้วยกระบวนการตรวจชำระเชิงวิเคราะห์ขึ้น โดยในการจัดทำพระไตรปิฎก 1 เล่มจะนำ

ภาพคำมัลลัทธิพระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานอักษรขอม อักษรพม่า อักษรสิงหล และอักษรธรรม อักษรละ 3-5 มัดมาปริวรรตให้เป็นอักษรบาลีโรมันในรูปแบบดิจิทัล แล้วใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ออกแบบมาเพื่อการตรวจชำระ โดยเฉพาะในการศึกษาเปรียบเทียบคำอ่านที่ถ่ายทอดจากคำมัลลัทธิใบลานกว่า 20 ชุดเป็นอักษรบาลีโรมัน และประมวลผลเชิงสถิติ นอกจากนี้ยังมีฟังก์ชันที่สามารถเรียกดูคำอ่านแต่ละคำจากภาพคำมัลลัทธิต้นฉบับได้อีกด้วย

ภาพ 3 การเรียกดูคำอ่าน “tenupasaṅkama” ที่จารในใบลานอักษรพม่า

ที่มา : โครงการพระไตรปิฎกฉบับวิชาการ วัดพระธรรมกาย, 2564

บทสรุป จากการศึกษาพบว่างานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎก สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ได้แก่

1. งานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานยุคอนุรักษ์ เป็นช่วงที่หลายหน่วยงานได้ทำการอนุรักษ์ภาพคำมัลลัทธิใบลานด้วยไมโครฟิล์มและกล้องดิจิทัล ในส่วนของเนื้อหาได้นำไปถ่ายทอดเนื้อความสรุปเป็นองค์ความรู้ หรือจัดทำเป็นหนังสือพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและสำนวนโวหาร
2. งานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานยุคฐานข้อมูล เป็นช่วงที่ไฟล์ภาพคำมัลลัทธิพระไตรปิฎกฉบับใบลานถูกจัดเก็บในระบบฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ และนำเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านระบบออนไลน์ ในส่วนของเนื้อหาได้มีการแปลงเนื้อหาพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล ที่เอื้อต่อการค้นคว้าและศึกษาเปรียบเทียบผ่านเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันบนเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ
3. งานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีฉบับใบลานยุคสถิติ เป็นช่วงที่มีความพยายามใช้ความก้าวหน้าทางคอมพิวเตอร์ในการทำงานกับภาพอักษรที่จารบนใบลาน หรือสร้างพระไตรปิฎกฉบับที่แตกต่างจากฉบับพิมพ์ที่มีอยู่เดิม อาทิ พระไตรปิฎกฉบับเสียง และพระไตรปิฎกฉบับวิชาการ ซึ่งต้องอาศัยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ระดับสูงหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการจัดทำ

หากพิจารณาจะเห็นได้ว่ายุคทั้ง 3 ของงานอนุรักษ์และเผยแพร่พระไตรปิฎกบาลีในประเทศไทยเกิดขึ้นในในเวลาไล่เลี่ยกัน เนื่องจากในปัจจุบันมีหลายโครงการยังคงดำเนินการถ่ายภาพคำมัลลัทธิใบลานเป็นไฟล์ภาพดิจิทัล ในขณะที่เดียวกันก็นำไฟล์ภาพเหล่านั้นไปสร้างฐานข้อมูลในระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อจัดเก็บอย่างเป็นระบบ พร้อม ๆ กับการพัฒนาเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชันให้บริการพระไตรปิฎกฉบับอิเล็กทรอนิกส์เผยแพร่อย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ก็มีคามพยายามที่จะนำประโยชน์จากเทคโนโลยีไปพัฒนาต่อยอดสร้างนวัตกรรมพระไตรปิฎกใหม่ ๆ ที่มีความล้ำหน้าและทันสมัยกว่าเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่กำลังจะมาถึงอย่างเต็มรูปแบบในอีกไม่ช้า

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

แม่ชีวิมุตติยา (สุภาพพรรณ ณ บางช้าง), (2557). พระไตรปิฎกฉบับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

กรุงเทพมหานคร: คราฟแมนเพรส.

Clark, C., (2015). A study of the Apadāna, Including an Edition and Annotated Translation of the Second, Third and Fourth Chapters. (Dissertation Doctor of Philosophy.

Faculty of Arts and Social Sciences) Sydney: University of Sydney.

Budapesti, I. (2019). Past, Present, and Future of Digital Buddhology. In Daniel Veidlinger (Ed.), *Digital Humanities and Buddhism*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.

บทความวิชาการ

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (2552) Research VDO Series 55 ปี คณะวิทยาศาสตร์ มช.: คัมภีร์ล้านนาทรงคุณค่าสู่โลกดิจิทัล. สืบค้น 30 เมษายน 2564 จาก <https://www.cmu.ac.th/th/article/3020ac88-eea0-4c11-9fa5-dd15f1ce3c65>

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, (2554). เอกสารโบราณ: การอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์และเอกสารสำคัญ เอกลักษณ์ทางภาษาและการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น. ในโครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, บทความวิชาการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู บูรณการ (น. 59-75).

บรรเจิด ขวลิตเรืองฤทธิ์, (2562). การศึกษาเปรียบเทียบพระไตรปิฎกบาลีฉบับโบราณเพื่อวินิจฉัยคำต่างในพระไตรปิฎก: กรณีศึกษาจากสุกสูตรแห่งคัมภีร์ที่ฆนิกาย. ธรรมธารา, 5(1), 118-158.

สุชาติ ศรีเศรษฐวรกุล, (2560). การสร้างฐานข้อมูลพระไตรปิฎกบาลีจากคัมภีร์โบราณ: แนวทางการอ่านและปริวรรตคัมภีร์พระไตรปิฎกโบราณ ในกรณีที่พบปัญหาตัวอักษรคลุมเครือ. ธรรมธารา, 3 (1), 168-191

วิทยานิพนธ์

กนก วงษ์ตระหง่าน, (2552). การพัฒนาเค้าร่างเมทาดาทาสำหรับการจัดการเอกสารโบราณที่อยู่ในรูปดิจิทัล.

(ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

ชัปนะ ปิ่นเงิน. (2551) การปริวรรตและวิเคราะห์เนื้อหากฎหมายมังรายศาสตร์ฉบับวัดแม่คือ. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ดิเรก อินจันทร์. (2560). แนวคิดและกระบวนการจัดสร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกในล้านนาและรัฐฉาน. (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.